

NOTES SOBRE EL TOPÒNIM *ILURO* PER A UN ESTAT DE LA QÜESTIÓ DELS NOMS DE MATARÓ

INTRODUCCIÓ.

Ara fa un any i mig, quan el Grup d'Història del Casal ens plantejàrem la possibilitat de convocar una *Trobada d'Estudi* sobre els noms de Mataró, amb el clar objectiu de posar al dia i establir les bases de clarificació de la problemàtica dels noms de la ciutat, ens adonàrem que primer calia fer un repàs a l'estat de la qüestió. D'aquesta necessitat prèvia és d'on arrenca l'origen d'aquest treball que, si té alguna intenció és, precisament, la de voler desvetllar l'interès d'aquella idea inicial del Grup d'Història del Casal.

Un dels motius d'estudi dels historiadors locals de Mataró ha estat, des dels inicis de la historiografia local, els diferents noms que ha tingut la ciutat des dels seus orígens. Uns noms que presenten nombrosos problemes d'interpretació, tant en el significat com en el seu ús i evolució. Així, veiem com «*ILURO*», «*Alarona*», «*Civitas Fracta*», «*Mata*» i «*Mataró*», han ocupat moltes ratlles que han donat variades i diverses solucions. Aquest escrit no pretén fer un estudi que abarqui tota la problemàtica ni aporti la solució definitiva. Per això mateix ens centrarem en el topònim *ILURO* fins a la seva desaparició, deixant per a un altre moment els topònims medievals. La nostra intenció és fer un repàs a totes les aportacions, fent-ne una valoració per aportar les nostres pròpies conclusions*.

LA HISTORIOGRAFIA LOCAL.

Mataró a trozos.

Dins de l'obra de Víctor Balaguer (1) es recollia un text anònim amb aquest títol. Amb aquest text s'inicia la tradició bascoïde d'*Iluro* centrada en l'argumentació del significat de l'iber *ILDURO* en «poble d'aigua». L'argumentació afirma que seria una paraula composta per *Ilia población*, y *Ur agua*, y de *consiguiente significa población de agua* (p. 146).

Josep Rius.

L'escolapi Josep Rius treballà en la història de Mataró i el 1866 s'editava pòstumament la seva obra (2). El pare Rius segueix la tradició iniciada per l'anònim autor del *Mataró a trozos*, fent-se ressò de la significació «poble d'aigua».

En esta lengua (el basco) íria ó ilia significa pueblo, y ura agua; con lo qual tendremos que Iluro equivale a país o tierra abundante de agua... (p. 10).

En el seu treball Rius critica les teories de Puigblanch sobre Iluro. Puigblanch es ventava d'haver desxifrat l'alfabet iber a partir d'una col·lecció de monedes que havia vist a Londres i d'unes inscripcions iberes d'un medalló de Pompeu. A partir d'aquest fet, Puigblanch relacionava Iluro amb el déu de la Lluna i que el nom de la ciutat voldria dir «Temple de la lluna». Puigblanch defensà tot això en uns manuscrits que havia vist Rius.

Josep Rius iniciava també la tradició d'incorporar l'element àrab en *Alarona* i que la destrucció d'Iluro pels musulmans donà *Civitas Fracta* amb el significat de «ciutat destruïda». També s'oposà a l'argumentació de Casaus (3) de què *Civitas Fracta* s'explicava per la partió de la ciutat per un torrent.

Josep Maria Pellicer.

Josep M. Pellicer va portar a l'extrem la presència d'un element bascoïde en l'iber. En la seva argumentació explicava el pas de l'iber *ILDURO* al llatí per, segons ell, la confusió -LD- (L/LL en llatí i per la confusió de -E final en -O en català. La seva aportació més significativa respecte als seus predecessors és l'explicació que *Il, contracción de Iliá, o Iria vale tanto como sitio elevado...* (4) (p. 106), rebutjant el sentit de «poble» de fins llavors. *Por esto a Il (sitio elevado) fue unido Ur (agua)* (p. 106). Pellicer afirmà també que la -D- d'*Iluro* és degut a la presència dels pobles celtes, i interpreta el signe ibèric final H com una -E quan és una -O (5). Cita Zobel, que ja ho interpretava com una -O.

Joaquim Casas i Carbó.

La seva aportació més destacada és la presència de l'element cèltic a partir de l'analogia amb altres topònims (6). Exposa l'evolució habitual LD > L.L > L, on l'iber *ILDURE* hauria donat la forma **ILURE*. La terminació -ona procediria de la -DUNUM cèltica, a banda que molts noms ibèrics acabats en -e, com *Ildure*, han donat una forma -ona: BITLE > Badalona, BARKINE > Barcelona, IEXE > Guissona, EXE > Isona, NERE > Narbona.

La desinència «DUNUM» ha donat -on/-ona, tal com es veu en diferents casos d'arreu de la Romania i, sovint, ha donat la terminació -on com en el cas *BISULDUNUM* > Besalú. Així doncs, per analogia, aplica la mateixa argumentació a *Iluro* i Badalona entre altres topònims i, segons ell:

BITLE > *Bitle-dúnu>*Bitle-úna>*Betel-úna>Betulo>Betulona>Badalona.
ILDURE > *Ildure-dúnum>*Ilure-dúnum>*Ilure-úna>*Iluro-ona>Alarona
*ARGENTE-DÚNUM > *Argente-úna > *Argentàuna? > Argenton (7)

Marià Ribas i Bertran.

Ja el 1933 (8) Marià Ribas exposà que l'ablatiu ILURONE > Alarona, i que *Mataró* fou el resultat d'un creuament de les formes *Mata* i *Alarona* (p. 14). El seu treball i els posteriors es centren després en la problemàtica *Civitas Fracta* / *Mataró*.

Joaquim Llovet.

Del seu acurat estudi (9) destacarem, pel que fa al que ens interessa, l'afirmació que *Alarona* és la derivació d'*ILURO*, de la mateixa manera que succeeix en altres localitats del món romà amb el mateix nom. El seu treball es centra després en la problemàtica *Civitas Fracta* / *Mataró*.

Lluís Ferrer i Clariana.

Incidí en l'element àrab de la forma *Alarona*.

Jesús Illa i Paris.

El seu treball (10) és dels més interessants. Proposa la forma *ILURO* com a designació d'un territori. Segueix però la tradició relacionada amb l'aigua fent-se ressò dels seus predecessors:

... tal nom indica lloc d'aigües, o damunt les aigües, el que resulta el mateix, lloc d'aigües o maresmes, que l'identifica totalment amb la denominació de Maresme que donem a la nostra comarca actualment (p. 26).

En la seva opinió, les constants destruccions i violències que afectaren *Iluro* culminaren amb la destrucció completa arrel de l'expedició d'Almanzor. D'aquest fet es derivà el canvi d'*ILURO/Alarona* per *Civitas Fracta*.

Coral Cuadrada.

Els seus estudis es centren principalment en l'etapa Medieval i, per això mateix, no incideixen en el nostre tema. Amb tot però, cal destacar la seva aportació a la problemàtica *Civitas Fracta* / *Alarona* / *Mataró*. Així en els seus estudis es fa ressò de les argumentacions de Llovet quant a què *Civitas Fracta* era el nom de la parròquia, mentre que *Mataró* era el del castell (p. 40) (11). En un altre treball seu (12), però, exposa la possibilitat que *Civitas Fracta* fos molt anterior a l'etapa medieval degut a les contínues situacions de destrucció i ruïna provocades pels àrabs o succeïdes durant el Baix Imperi però que desconeixem. Aquesta situació hauria deixat una empremta molt forta en la població, que hauria volgut perpetuar la memòria històrica de la desolació en el nom *Civitas Fracta*.

Joan Francesc Clariana.

Sovint, entre els seus articles, ha dedicat l'atenció al topònim però, generalment, s'ha limitat a repetir les diferents argumentacions. Amb tot però, cal destacar que fou el primer en situar cronològicament *Alarona*. Així, defensà (13) com *Alarona* correspondria al nom de la ciutat en època Baix Imperial a l'entorn del segle IV.

ILDURO > ILURO > Alarona.

La primera vegada que apareix el topònim *ILURO*, és en la seva forma ibèrica *ILDURO* en unes monedes procedents del poblat ibèric de Cabrera, i que podríem datar entre el 195 i el 170 aC. També en caràcters ibers, però en una forma més propera a la llatina (*ILURO*), consta en una altra moneda del mateix origen i datada a l'entorn del 75 aC. Les formes plenament llatines apareixen ja entre els anys 7 i 10 d. C. en la làpida de Luci Marci Optat (14) ... *II vir Ilurone...*

Les següents referències ja són d'autors llatins: entre el 43 i el 44 dC. Pomponi Mela (15), en la seva obra, va descriure el litoral català de la següent manera: ...*inde ad Tarraconem parva sunt oppida Blande, Iluro, Baetulo, Barcino...* . Plini el Vell (16), a l'entorn del 77 dC., feia el mateix d'aquesta altra: *In ora autem colonia Barcino cognomine Faventia, oppida civium romanorum Baetulo, Iluro, flumen Arnum, Blandae...* . I, finalment, Claudi Ptolomeu, al segle II dC., escrivia *Ailuron* (17) en grec.

A partir d'aquest moment, es produeix un buit documental fins al segle X quan consta novament a la documentació, ara però amb una nova forma, *Alarona*: ...*in comitatum Barchinonense in Maresma, in terminibus de Alarona, ...* (18), o amb variants: ...*in villa Larona et in Agello...* (19).

És al segle XI quan comença a aparèixer a la documentació *Civitas Fracta*, que anirà augmentant la seva presència junt o per separat amb *Alarona*: ...*infra terminos parroquiae S. Marie de Civitate Fracta qui dicitur Alarona...*, fins que, finalment, desapareixerà.

ILURO > Oloron (a Occitània).

En la Romània hi ha d'altres topònims ILURO. Com diu Joan Coromines (20) *aquest tipus toponímic es devia estendre des de la Bètica i Mallorca al N. d'Aquitània*. Així, provenint de la forma ILURO, trobem **Alaró** a Mallorca, **Àlora** entre Màlaga i la Sierra de Ronda, **Ïlora** a Granada, potser també l'antiga **Ilurco** a Múrcia, a la costa atlàntica prop de la desembocadura de la Gironda l'illa d'**Oleron** i, a la zona pirenaica, per exemple, **Ihurro**, l'afluent del riu Hayra a Benavarri.

Un d'ells el trobem a la regió occitana del Bearn i, actualment, encara es manté. La petita població d'**Oloron** es va unir el 18 de maig de 1858 a la de Sainte Marie, i ambdues comunitats formaren el nou municipi que avui coneixem com a Oloron-Sainte Marie. Aquests dos nuclis que avui formen una sola població és partida per un riu que la travessa, el riu Oloron.

A l'entorn del segle V aC. els ibers s'establiren al nord dels Pirineus, a Occitània, i fins a Enserúne, concretament a la zona del Bearn. En el riu Oloron i a tota la regió en general, la llatinització no fou completa abans de l'any 1000, per tant ens trobem davant d'un procés de romanització tardà i molt perllongat, tal com s'observa en l'absència de topònims formats d'antropònim + ANUM. La llatinització es va produir a partir del galo-romà i no pas directament del llatí. Aquest fenomen es pot observar a partir de la presència de topònims sufixats en -ACUM (d'origen gal).

El topònim ILURO referit a aquesta zona consta per primer cop en una làpida miliari on es llegeix *Ilur.*, al segle IV en l'itinerari d'Antoní consta novament amb les formes llatines «Iluro» / «Ilurona». Apareix sovint durant els segles IV-VI, amb diferents variants com *Civitas Elluronensium*, *Oloro civitas*, *Ecclesia Eloronensium*... Deixa d'aparèixer fins al segle XI quan consta, novament, com a *Loron*, *Ellorens* o *Holorna*. A partir del segle XIII, progressivament anirà prenent la forma amb la qual ens ha arribat fins avui: *Oleron*, *Pagus oloronensis*, *Oleiron*... *Oloron* (21). Aquesta forma bearnesa Olor- coincideix, com fa notar Coromines, amb formes antigues de l'Alora mallorquina i d'Olopte a la Cerdanya (Olorbde > Olopte).

LA FORMACIÓ DEL TOPÒNIM.

Els romans arribaren a Empúries l'any 218 aC. amb motiu de les guerres púniques, establint-se definitivament en acabar les guerres. La romanització començà a ser efectiva a partir del segle I aC. amb la consolidació d'una estructura administrativa. Així doncs, abans del segle I aC. és un domini militar, després serà cultural.

Els ibers comencen a fer moneda en el moment que se'ls fa necessària en la seva relació amb els colonitzadors. Si tenim en compte que les primeres monedes amb el nom «Iluro» són amb caràcters ibèrics i datades a principis del segle II aC., i en un moment en el qual el domini romà encara no és culturalment efectiu, ens trobem amb la forma més genuïna del topònim.

En les diferents emissions de moneda amb el topònim conegudes, s'aprecia l'oscil·lació -L- / -LD- habitual en l'iber (-LD- entre 195-170 aC. i -L- el 75 aC.). Aquest fenomen (seguint Menéndez Pidal [22]), juntament amb el de l'assimilació MB > M, ND > N i la sonorització darrera nasal o líquida, només són comuns, en tota la Romània, a Catalunya, a Espanya, a Occitània i a la Itàlia meridional. Això ha fet pensar que l'assimilació -LD- > -L- d'ILDURO > ILURO

(alhora que els altres fenòmens esmentats), podrien no ser una vacil·lació ibèrica indígena, sinó una pronúncia dels noms ibèrics en boca dels colons llatins.

El fet que, de tota la Romània, aquest fenomen només es produeix a la Itàlia meridional, únicament podria explicar-se amb anterioritat al fraccionament del llatí en els dialectes neollatins; la qual cosa permet de proposar una colonització de Catalunya i d'Occitània vinguda del sud d'Itàlia.

La forma llatina més reculada que coneixem és ILURO (23), que en la seva forma d'ablatiu consta en la làpida de Luci Marci (ILURONE entre el 7-10 dC.), moment que ja revesteix un domini cultural efectiu dels romans i, per tant, de substitució lingüística.

El llatí col·loquial, el que parlava la gent, va tenir una evolució molt accelerada fins a l'eclosió a l'entorn del segle VII, amb la presa de consciència de parlar una cosa nova que ja no era llatí, de les llengües romàniques.

En llatí clàssic l'accent havia estat més aviat secundari però, poc a poc, va anar adquirint una major importància fins a fixar-se un accent tònic que, pràcticament, va mantenir la mateixa accentuació de fins llavors amb alguns desplaçaments. El sistema vocàlic girava a l'entorn d'un sistema de vocals llargues o breus. En passar al vulgar aquesta diferència es va modificar substituint-se la quantitat per una diferència de timbre. Així, en fixar-se l'accent, és produí una reforma del vocalisme que donà unes vocals tòniques i unes d'àtones simplificant-se el sistema vocàlic.

En general, la I breu llatina esdevingué E tancada en vulgar però en un context de síl·laba inicial, com en el nostre cas, aquesta E- és propensa a esdevenir A- (24) per diverses influències que hi coincideixen, com és el cas d'HIRUNDO > aronda, ECCU-ILLE > aquell, EGUTTARE > agotar (en castellà), ILLIS HORIS > allavors o alors (en català i en francès); però també per dissimilació com en el cas DE-RETRO > darrera.

Quant a la -Ú- tònica va esdevenir, com és normal en català, -O- tancada com en els casos Íllora /Àlora < ILURO (25). Amb el sufix habitual en toponímia catalana -O / -ONA, la -O- esdevindria -A- per assimilació com en altres parònims com BAETULO > Badalona. Arribaríem així a la forma plenament romànica 'Alarona'.

UNA VALORACIÓ.

Teònim.

Com hem vist, Antoni Puigblanch ja va defensar el caràcter de teònim del nostre Iluro. La seva argumentació, però, era en base a criteris especulatiu que

avui resulten, fins i tot, folkloristes i sense cap fonament lingüístic. Aquesta explicació a partir del nom d'una divinitat, també s'ha donat a Occitània, sobretot en relació a l'estela dedicada a una divinitat *Iluro* trobada a Modilhan.

Coromines (26) proposa l'origen teonímic de l'arrel ILUR-, en relació a l'ara trobada a la Vall d'Aran (Ilurberrixo), sense descartar l'entroncament basc. ILUR- seria un teònim aquitànic, i -BERRI- voldria dir 'nou' en basc (-IXO és la desinència).

Com ja hem dit abans el tipus 'Iluro' el trobem en una zona molt àmplia, i és indubtable l'existència d'una divinitat aquitana amb el nom ILURO que apareix a l'estela d'Occitània i a l'ara de la Vall d'Aran.

Amb el mateix radical ILUR-, coneixem una deessa anomenada Ilurbedae a partir d'inscripcions trobades a Portugal (a la Serra de Lousa i a les Covas dos Ladroes), i a Salamanca on llegim «ILURBEDAE / SACRUM / Q _ MINEIUS / FACUNDUS / V(OTUM) S(OLVIT). L(IBENS) A(NIMO)» (27). També trobem una arrel semblant en l'antiga Ilurco, prop del poble de Pinos Puente a Múrcia, (ILURCONENSIS) (28), on es van trobar plaques amb representacions de cavalls (29), la qual cosa ha fet pensar en la possibilitat que es tractés d'un santuari dedicat a una divinitat ibera protectora dels cavalls. A més, les fonts literàries al·ludeixen diversos animals sagrats, com el cavall, entre els pobles del nord. En canvi però, la divinitat Ilurberrixo aranesa seria una divinitat de caràcter vegetal. (30)

Per a Hübner ens consten també altres inscripcions amb l'element ILUR-. Trobem una inscripció a Jaén amb «ILUR» (31), i la coneguda làpida miliari «C(IVITAS) ILURO» (32).

Si bé no es tracta del mateix element, sí que hi ha certs paral·lelismes en una ara votiva trobada a Cavernaes, Portugal, on llegim «LURUNI / T.P.L. / VAL.C _ _ _ / _ _ ROS. AI / EILI. F» (33), on LURUNI és el datiu del nom d'una divinitat i que també consta en altres inscripcions a Portugal amb la forma LURUNS.

Un altre aspecte a tenir en compte, i que ens retornaria a les argumentacions de Puigblanch, és el culte a la lluna. Aquest culte fou molt important entre els celtes i els germànics que, de fet, tenien la lluna com a divinitat principal, i els mateixos bascos li retien culte malgrat no poder anomenar-la. Es feien danses i festes nocturnes les nits de pleniluni i, de fet, aquest culte degué perdurar fins després de la romanització, ja que sant Isidor, a les *Etimologies*, esmenta els amulets en forma de lluna que portaven les dones (34). Tant al sud com a Catalunya, han aparegut molt poques làpides amb noms de divinitats indígenes. La precoç i profunda romanització d'aquestes zones explicaria aquest fet. En canvi al nord-oest de la península, on el procés de romanització fou més lent i poc profund, s'aprecia una gran densitat d'ares consagrades a divinitats indígenes.

L'element bascoïde.

Tradicionalment s'ha vingut atribuint a ILURO una filiació basca que ha donat diverses solucions. L'explicació que donen Víctor Balaguer i el pare Rius basada en IL = poble o terra i UR = aigua, que després matisà J.M. Pellicer en IL = lloc elevat, no la podem compartir, almenys en la seva totalitat.

Sí que és encertat el significat d'ILI com a poble, com defenen A. Dauzat i Ch. Rostaing (35), per tal com es tracta d'una forma arcaica del basc que vol dir ciutat o vila (36), per bé que la forma comuna en el basc actual sigui IRI (37). Generalment s'ha vingut atribuint al substrat iber els topònims d'arrel *ILLI > vila, com ILLIBERRI > Elna, CAUCOLIBERI > Colliure o ILERDA > Lleida.

En canvi, el que no compartim de cap de les maneres és la segona part de l'argumentació. No es tracta pas d'UR = aigua, sinó de LURO que en basc actual trobem com LUR = terra (38). LURO, derivat de LUR, sovint es lexicalitza en sentit de «terra baixa» (39). Així doncs cal descartar el sentit de «poble d'aigua» defensat per Balaguer i Rius, tanmateix com a «lloc elevat en l'aigua» proposat per Pellicer i Illa, donat que el sentit que nosaltres proposem és el de «poble de la terra baixa» (40) i que, d'altra banda, és el mateix sentit que es dóna a Oloron.

L'explicació que fa derivar *ILURO* del nom del déu Iluro, defensada per Puigblanch i altres, també s'ha donat a Occitània (41), però avui ha quedat parcialment descartada. Com diu Michel Grosclaude: *Le fait que el nom d'Iluro figure sur l'autel votif retrouvé dans la Haute-Garonne est évidemment de nature à donner du poids à l'hypothèse d'un théonyme. Cependant il faudrait être bien sûr que ce n'est pas le dieu Iluro qui tire son nom de la ville d'Iluro. Faute de quoi, en expliquant le nom de la ville par le nom du dieu, on ne serait pas plus avancé qu'en expliquant le nom d'Athènes par el nom de la deesse Athéna.* (42)

RESUM.

Des del segle XIX, els nostres historiadors i els filòlegs han tractat l'origen i significat del nom d'Iluro amb diverses i enfrontades solucions. D'una banda tenim els partidaris de l'origen teonímic que s'han agrupat en la defensa d'una filiació ibèrica absoluta, com Puigblanch i Jacques Dumonteil i Antoni M. Alcover i Francesc de B. Moll amb matisos, o els partidaris de l'entroncament aquitànic com Gerhard Rohlf s i Aemilius Hübner, matisat per Joan Corominas com ibèric-basco-aquitànic.

L'altre gran bloc d'argumentacions es centra en la filiació basco-aquitànica també amb diverses tendències. Primer tenim Víctor Balaguer, Josep Rius, Pellicer o Jesús Illa amb un entroncament ibero-basc d'una banda, i A. Dauzat i Ch. Rostaing en una vessant més basco-aquitànica de l'altra, on ILI = poble i UR

= aigua. L'altra gran línia d'aquest bloc la representen Michel Grosclaude o Jean Baptiste Orpustan amb una filiació ibèrica-basco-aquitànica amb forta incidència de l'element basc, on ILI / IRI = poble i LURO / LUR = terra. Completen el bloc basco-aquitànic autors com Mitxelena i J. Caro Baroja.

Quant a *Alarona* es tracta de la forma plenament romànica derivada del nostre *Iluro* i que s'explica perfectament a partir de l'evolució habitual en la nostra fonètica històrica, d'igual manera que s'explica l'*Oloron* bearnès a partir de la fonètica històrica del gascó-occità i que hauria estat el nom de la nostra ciutat de no haver-se interromput la seva evolució per la interferència de *Mata / Civitas Fracta*.

CLOENDA.

Arribem doncs al punt que volíem arribar. Hem vist com s'han clarificat alguns punts amb consistència, a partir dels autors que, finalment, coincideixen en una filiació ibèrica-basco-aquitànica en diferents graus. La problemàtica comença en la interpretació com a teònim o no. I aquest és, ara per ara, un dels grans punts de debat al marge d'una delimitació més precisa dels tres elements constitutius.

Un altre gran punt fosc és l'origen de la divinitat. A quina de les tres cultures podem associar-la més directament? Probablement a les tres, donat que si es tracta d'una divinitat basco-aquitànica i tenim en compte que l'element basc a Catalunya es redueix a àrees molt concretes de la zona pirinenca, es fa molt difícil explicar com pot haver arribat al Maresme i, més encara, a la Bètica o Mallorca. Alhora, si es tracta d'una divinitat ibera tampoc no és fàcil explicar com ha pogut arribar fins a l'Aquitània atlàntica.

Ens trobem doncs amb una cruïlla cultural, una amalgama de les cultures ibera, basca i aquitana que, respecte a la llengua, és força clara. En paraules de Gerhard Rohlfs *En ce qui concerne l'ancienne langue parlée en Aquitaine, nous partons de l'hypothèse que l'idiome aquitanique constitué un langage appartenant à la famille ibérienne* (43). I en les de Michel Grosclaude: *On sait aujourd'hui que la langue des Aquitains n'était pas celle des Ibères. Par contre, tous les mots de la langue des Aquitains que l'on a réussi à déchiffrer l'ont été grâce au basque. On pense donc généralement actuellement que ces Aquitains étaient les ancêtres des Basques. Appelons-les des «proto-Basques»...* (44)

Hem vist com tots els autors que han tractat el tema, defenen l'origen iber del topònim *ILURO*, fet del tot indiscutible i, en diferents graus, una filiació bascoïde. Es tracta, sens dubte, d'un nom preindoeuropeu, però la informació de què disposem fins avui no permet decantar-nos ni cap a l'iberisme estricte ni cap a l'element bascoïde exagerat d'alguns autors. El més prudent, tal com proposa Joan Coromines (45), és una filiació ibero-basco-aquitànica que, personal i modestament, tendim a atribuir amb una solució bascoïde amb límits però.

Per acabar, voldríem, sense endinsar-nos-hi, fer un apunt sobre el nom medieval *Mata*. Generalment, la historiografia local ha donat una etimologia de Mata (Castell de Mata, Mataró, Sant Martí de Mata, Sant Miquel de Mata) basada en el sentit d'arbust, com recullen els diccionaris. En ocasions també s'ha explicat a partir d'un antroponímic.

Però, insistim, només com a tast d'una possible nova línia de recerca, cal considerar que *Mata* pugui ser un orònim en el sentit de muntanya petita i rodona, la qual cosa coneixem com a puig o turó. Aquesta possibilitat vindria donada per l'arrel llatina MAT- (46), que designava coses arrodonides i compactes, i que es podria haver aplicat a les muntanyes d'aquestes característiques. El fet que coincidís en el turó de Mata la presència dels arbustos, va fer perdre el sentit original pel del vegetal.

Però, com ja hem dit abans, deixarem els noms medievals de Mataró per a un altre moment en què puguem aprofundir-hi molt més. Amb tot, queda oberta una nova línia de recerca que, en confirmar-se la nova interpretació, afectaria moltes coses assumides de temps, fins i tot l'heràldica de la ciutat.

Finalment, només insistir en què seria força enriquidor que es recuperés la idea de convocar una jornada d'estudi dels noms de Mataró.

Jaume Vellvehí i Altimira

NOTES.

* Vull agrair als amics Joaquim Graupera i Joan F. Clariana els seus comentaris en matèria arqueològica i les seves orientacions.

- 1.- BALAGUER, Victor. *Història de Catalunya y de la Corona de Aragón*, 1860.
- 2.- RIUS, Josep. *Memorias Históricas de la ciudad de Mataró*, Mataró 1866.
- 3.- CASAUS. *Nuevas observaciones para la historia de Aragón, Navarra y Catalunya*.
- 4.- PELLICER i PAGÉS, Josep M. *Estudios histórico-arqueológicos sobre Iluro*, Mataró 1887.
- 5.- PRESEDO, Francisco. «Cultura y religión ibéricas», a *Historia de España, tomo I. Protohistoria*, Madrid 1980, p. 217.
- 6.- CASAS i CARBÓ, Joaquim. *Assaigs de Paleontologia lingüística catalana. La terminació ONA a Catalunya i voltants. Català-Catalunya-Lledó*. Barcelon 1929.
- 7.- CASAS. *Op. cit.*, p. 50, 41 i 54.
- 8.- RIBAS i BERTRAN, Marià. *Notes històriques de Mata*, Barcelona 1933.

- 9.- LLOVET, Joaquim. *La ciutat de Mataró*, vol. I, Barcelona 1959.
- 10.- ILLA i PARIS, Jesús: «Topònims del Maresme i consideracions històriques a l'entorn dels mateixos», a *Miscel·lànies arqueològiques de Mataró i el Maresme*, I. Mataró 1976, p. 25-26.
- 11.- CUADRADA, Coral. «Les parròquies medievals del Baix Maresme», a *IV Sessió d'Estudis Mataronins*, 1987, Mataró 1988, p. 39-48.
- 12.- CUADRADA, Coral. «Civitas Fracta: Tornem-hi a pensar!», a *Civitas Fracta-II*, Mataró 1989, p. 9-13.
- 13.- CLARIANA, Joan Francesc. «Sobre alguns problemes científics plantejats en l'arqueologia d'Iluro», a *IV Sessió d'Estudis Mataronins*, 1987. Mataró 1988, p. 26. I també a «L'època romana al Maresme: l'Antiguitat tardana. Aproximació als últims temps de la ciutat d'Iluro/Alarona», a *Cingles* núm. 82, desembre 1994, p. 177-178. CLARIANA, J.F.; JÁRREGA, R. "Aportación al estudio de la ciudad romana de Iluro/Alarona (Mataró) durante la antigüedad tardía", a *XIV Congrés Internacional d'Arqueologia Clàssica*, Tarragona 1993 (en premsa).
- 14.- MAYER *et alii*. *Roma a Catalunya*, Barcelona 1992, p. 23.
FABRE, G.; MAYER, M.; RODA, I. *Inscripcions romanes de Mataró i la seva àrea*, Mataró 1983, p. 35-42.
- 15.- MELA, Pomponi. *Chorografia*, Llibre II, p. 90.
- 16.- PLINI EL VELL. *Naturalis Historia*, III, núm. 3, p. 22.
- 17.- PTOLOMEU, Claudi. *Geografia*, II, p. 18.
- 18.- FERRER i CLARIANA, Lluís. *Santa Maria de Mataró*, Mataró 1968, p. 28.
- 19.- RIBAS, Marià. *Orígens i fets històrics de Mataró*, Mataró 1934.
- 20.- COROMINES, Joan. *Onomasticon Cataloniae*, Curial, Barcelona 1994, Sub voce 'Alaró i Alarona'. D'ara endavant abreugem en OC.
- 21.- GROSCLAUDE, Michel. *Dictionaire Toponymique des communes du Bearn*, Pau 1991, p. 270. Abreugem en DTCB.
- 22.- MENÉNDEZ PIDAL, Ramón. *Orígenes del español. Estado lingüístico de la Península Ibérica hasta el siglo XI*. Madrid 1926, p. 303-306.
- 23.- SEVA i LLINARES, Antoni. *Diccionari Llatí-Català*, Enciclopèdia Catalana SA, Barcelona 1993, Sub voce *Iluro-iluronis*.
- 24.- COROMINES, Joan. *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*, Curial, Barcelona 1984, sub voce *Aquest*.
- 25.- SIMONET, Francisco J. *Glosario de voces ibéricas y latinas usadas entre los mozárabes*, Madrid 1988, p. CXXVI.
- 26.- OC. Sub voce *Alaró i Alarona*.

- 27.- *Archivo Español de Arqueología*, núm. 44, CSIC, Madrid 1971, p. 135.
- 28.- HÜBNER, Aemilius. *Corpus Inscriptionum Latinarum*, Borussia 1863-1899, Vol. II. Abreujem en CIL.
- 29.- BLÁZQUEZ, J.M. «Religiones prerromanas», a *Primitivas religiones ibéricas*, vol. II, Madrid 1983, p. 101.
- 30.- BLÁZQUEZ. *Ibidem*, p. 290.
- 31.- CIL. Vol. II, inscripció núm. 2114.
- 32.- CIL. Vol. XIII, p. 51.
- 33.- UNTERMANN, Jürgen. «Misceláneas epigráfico-lingüísticas», a *Archivo Español de Arqueología*, núm. 38, CSIC, Madrid 1965, p. 18-22. I també a CIL: Vol. II, inscripcions 404 i 413.
- 34.- BLÁZQUEZ. *Ibidem*, p. 261 i 275.
- 35.- Cf. DAUZAT, A.; ROSTAING, Ch. *Dictionnaire étymologique des noms de lieu en France*. París, 1978.
- 36.- MÚGICA BERRONDO, Plácido. *Diccionario vasco-castellano*, Bilbao 1981. Sub voce *Ili*. Abreugem en DVC.
- 37.- DVC: Sub voce *Iri*.
- 38.- DVC: Sub voce *Lur*.
- 39.- Cf. ORPUSTAN, Jean Baptiste. «De quelques étymologies "basco-aquitaines" dans le dictionnaire des noms de lieux en France d'A. Dauzat et Ch. Rostaing» a *Communication aux journées de Toponymie basque de l'Académie basque à Orduna*. Orduna, 1986.
- 40.- Si però que hi hauria una relació amb les anteriors propostes si prenem el sentit de «terra baixa» com a «terra que té l'aigua subterrània a poca profunditat».
- 41.- ROHLFS, Gerhard. *Antroponimia e toponomastica nelle lingue neolatine*. Tübingen, 1985.
- 42.- DTCB, p. 270.
- 43.- ROHLFS, Gerhard. «Le gascon, études de philologie pyrénéenne», a *Beihfte zur zeitschrift für romanische philologie*, núm. 85, Max Niemeyer Verlag-Halle-Saale, 1935.
- 44.- DTCB, p. 22.
- 45.- OC, Sub voce *Alaró* i *Alarona*.
- 46.- MUNTANER, Ignasi Maria. «L'orònim Mata», a *Estudis de llengua i literatura catalanes*, XXX, Miscel·lània Germà Colon, Pub. Abadia Montserrat, Barcelona 1995.

LES FORMES DELS NOMS D'ILURO

A CATALUNYA	A OCCITÀNIA
<ul style="list-style-type: none"> - Ilduro (entre 195-170 aC. en monedes) - Iluro (cap al 75 aC. en monedes) - Ilurone (entre 7-10 dC. En làpida Luci Marci) - Iluro (entre 43-44 dC. Pomponi Mela) - Iluro (cap al 77 dC. Plini el Vell) - Ailuron (segle II Claudi Ptolomeu) - villa Larona (any 974 en Marca Hispànica) - Alarona (any 949 citat per Ferrer i Clariana i Fidel Fita) - Civitas fracta (any 1008 en Catedr. BCN Diversorum) - S. Mariae de Civitate fracta, quae dicitur Alarona (any 1024 en el cartulari de St. Cugat) - Alerona (any 1066 citat per J. Rius) - Matero (any 1098 en Libri antiquitatum) - Matherone (any 1166 en Catedr. BCN Diversorum) - Materon (any 1190 en Catedr. BCN Diversorum) - Mataró (a partir segle XIV) 	<ul style="list-style-type: none"> - Ilur.. (Fita miliari). - Iluro /Ilurona (segle IV en l'itinerari d'Antoni) - Civitas Luronensium / Elarona (Noticia Provinciarum) - Civitas Elloronensium / Elinia (Noticia Provinciarum) - Civitas Iloronensium (entre 395-428 Noticiae Provinciarum) - Oloro Civitas (any 506 en el Concili d'Agde) - Ecclesia Eloronensis (any 573 en el sínode de París) - Ecclesia Eloronensium (any 585 en el sínode de Mâçon) - Loron (any 1009 en el Cartulari de Sant Sever) - Elloreus (any 1073 en una inscripció de Moissac) - Episcopus Eloreensis (1078 en un registre del papa Gregori VII) - Holorna (cap al 1080 en el cartulari de Morlaàs) - Eleron (segle XI en el cartulari de Bigorra) - Oleron (any 1208 Catedral de Barcelona) - Oloro (1212 en el sínode de Lavaur) - Pagus Oloronensis (any 1235 en la reforma del Bearn) - Oloron (any 1271 en els notarians d'Oloron) - Oleiron (any 1286 Registre de Bordeus) - Olaro (segle XIII en la Cansó de la crosada) - Oloronium (any 1290 en la catedral de Bearn) - Oloroo (any 1343 en els notarians de Pardies) - Lo Loron (any 1442 en els contractes de Carresse) - Oleron (darrerries s. XVIII en el mapa de Cassini) - Oloron-Sainte Marie (després de 1858)